

AXEL HAARTMAN – ALI MUNSTERHJELM – SANTERI SALOKIVI

Turun taidemuseo 14.9.2018 – 20.1.2019

Näyttely esittelee taiteilijakolmikron Axel Haartman (1877 – 1969), Ali Munsterhjelm (1873 – 1944) ja Santeri Salokivi (1886 – 1940) tuotantoa pääpainon ollessa 1910-luvulla.

Haartman, Munsterhjelm ja Salokivi olivat paitsi taiteilijatovereita myös impressionismiin ja uusimpressionismiin pohjautuneen suurpiirteisen väri- ja valomaalauksen pääedustajat 1900-luvun alun Turussa. Ikätoverit Haartman ja Munsterhjelm pitivät jo 1908 yhteisnäyttelyn Turun taidemuseossa; Munsterhjelm ja Salokivi puolestaan esiintyivät yhteisnäyttelyssä Turussa ja Helsingissä 1912, jolloin he esittelivät ranskalaisvaikutteisia maalauksiaan. Kaikilla kolmella oli ollut viimeksi mainittuna vuonna teoksia esillä Pariisin Riippumattomien salongissa (Salon des Indépendants).

Taiteilijakolmikko on tunnettu myös maanlaajuisesti. Salokivi ja Munsterhjelm muuttivat 1920-luvulla Helsinkiin; Haartman puolestaan palasi pääkaupungissa vietettyjen vuosien jälkeen takaisin Turkuun saman vuosikymmenen alussa. Hänestä tuli vuodesta 1923 Turun taidemuseon pitkäaikainen intendentti, jolle valmistui 1926 Naantaliin oma italialaishenkinen talo (Casa Haartman). Sen suunnittelusta vastasi nimekäs turkulaisarkkitehti Erik Bryggman.

Taiteilijakolmikkoa yhdistää myös se, että he maalasivat moderneimmat ja tyyllisesti rohkeimmat teoksensa juuri Turun-kaudellaan, joka osui yksiin Suomessa 1900-luvun alussa tapahtuneen yhteiskunnallisen murroksen ja orastavan kaupungistumisen kanssa. Pariisissa omaksumaansa nojautuen taiteilijat taltioivat ympäröivää todellisuutta sosiaalisia näkökohtiakaan unohtamatta. Kolmikko maalasi maisemia ja kaupunkinäkymiä, laatu- ja muotokuvia sekä ase-
telmia.

Näyttely liikkuu aihepiiriltään maantieteellisesti akselilla Turku – Ranska – Espanja – Italia. Esillä on myös esimerkkejä taiteilijoiden tuotannosta ennen heidän kääntymystään uudenaikaisen maalaustavan kannattajiksi.

PERUSTUKSET JÄRKKYVÄT

Vuonna 1908 Suomen taiteen perusta järkkäyi. Maamme maalaustaide sai Pariisin kansainvälisessä syysalongissa osakseen kritiikkiä jälkijättöisyydestä ja värttömyydestä. Tummanpuhuva kansallisromantiikka maisemineen ja mytologisine taruhahmoineen ei enää riittänyt kuten kahdeksan vuotta aikaisemmin Pariisin maailmannäyttelyssä.

Kuitenkin jo ennen Pariisin-näyttelyä olivat muutoksen puolesta toimineet yksittäiset taiteilijat kuten belgialaissyntyinen Alfred William Finch ja Magnus Enckell. Ulkomainen arvostelu ja kotimainen itsekritiikki olivat lopullinen sysäys maamme maalaustaiteen nahanluonnille vuoden 1910 molemmin puolin. Helsingissä seitsemän taiteilijaa järjestäytyi Enckellin johdolla 1912 Septem-ryhmäksi johtotähtenään ranskalainen impressionismi.

Turkuun ei vastaavanlaista virallista ryhmittymää syntynyt, vaan väri- ja valomaalauksen kärjen muodostivat Haartman, Munsterhjelm ja Salokivi. Kolmikön 1910-luvun alkupuolen tuotanto osoittaa heidän olleen maamme maalaustaiteen eturintamassa. On ajalle kuvaavaa, että myös vanhempi taiteilijapolvi lähti kokeilemaan uutta suuntausta; näin teki jopa Salokiven entinen opettaja, Turun taiteen kunnianarvoisa nestor Victor Westerholm, lyhyen aikaa vuodesta 1910 alkaen.

Murros ei liittynyt ainoastaan väriin, muotoon ja maalaustapaan, vaan se koski myös sisältöä. Mukaan tulivat urbaanit aiheet, kaupunkinäkymät ja puistokuvat. Munsterhjelmien ja Salokiven kohdalla tämä merkitsi aluksi turkulaisia katu- ja jokinäkymiä. Samalla heistä tuli uudenaikaisen kaupunkikuvauksen paikallisia edelläkävijöitä. He korostivat yksittäisissä tapauksissa valoa ja väriä muodon kustannuksella jopa siinä määrin, että joenrantanäkymät alkoivat liudentua lähes viitteellisiksi.

AXEL HAARTMAN: PARIISI JA KAKSI HEDVIGIÄ

Aatelistaustainen Axel Haartman (1877 – 1969) syntyi Turussa talossa, jossa toimii nykyään Ett hem -museo. Hän opiskeli useassa eri maassa: kotimaan lisäksi Tanskassa, Saksassa ja Ranskassa. Tämän lisäksi Haartman oleskeli vuosisadanvaihteessa pari vuotta Italiassa. Kotikaupungissaan hän oli Luostarinmäen puutalokorttelien säilyttämisen ensimmäinen puolestapuhuja.

Axel Haartmanin taide oli varhaisvaiheessaan, 1890-luvun lopulla, kallellaan uusromanttiseen symbolismiin. Maalaustensa mallina hän käytti tavallisesti vaimoaan. Opiskeltuaan kahteen otteeseen Pariisissa 1900-luvun alkuvuosina taiteilija palasi realismiin samalla kun hänen maalaustensa väritys vaaleni ja valon kuvaus sai lisää intensiteettiä.

Haartmanin paletti hehkui liki trooppista väriloistoa 1910 – 12, jolloin hän oleskeli Pariisissa ja kesäisin kotimaassa. Osa tämän ajan maalauksista on toteutettu lyhyin siveltimenvedoin tavalla, joka on sukua uusimpressionismin kehittämälle pointillismille. Pariisissa taiteilija maalasi mm. katunäkymiä ja puistokuvia sekä aiheita ateljeestaan. Monet maalauksista ovat merkitsemättömiä, mikä korostaa niiden hetkellistä, luonnosmaista luonnetta. Ranskasta käsin Haartman myös teki taiteilijoiden keskuudessa muodissa olleen matkan Espanjaan. Etelän huikaiseva valo tarjosi kulttuurimatkalaiselle eksoottisen lisähaasteen.

Kotimaassa Haartman jatkoi väri- ja valomaalausta maalaismaisemassa, Kemiön saarella sijaitsevassa Rönnudd-nimisessä kesäpaikassaan. Malleina olivat taiteilijan äiti ja vaimo, molemmat nimeltään Hedvig. Vaimo antoi sittemmin nimensä pariskunnan kodin ympärille perustetulle yhdistykselle (Hedvigs minne r.f.), jonka omaisuus siirtyi 2017 Åbo Akademin säätiölle. Suuri osa näyttelyssä esillä olevista Haartmanin koloristisen kauden teoksista on peräisin tästä koelmasta, joka sijaitsee Naantalissa.

ALI MUNSTERHJELM: ”MUSTA SOTKU” VASTAAN VÄRI JA VALO

Ali Munsterhjelm (1873 – 1944) oli syntyjään hämäläinen ja setänsä maisemamaalari Hjalmar Munsterhjelm in tavoin tuuloslaista aatelissukua. Ali oli lyhenne ristimänimestä Alarik. Hän opiskeli aluksi Helsingissä ja myöhemmin neljään otteeseen Pariisissa. Vuonna 1914 taiteilija teki maailmaympärysmatkan, jonka aikana hän maalasi mm. Australian Melbournessa.

”Musta sotku” oli nimitys, jota Ali Munsterhjelm kuuluu käyttäneen kaikesta vanhasta taiteesta. Kuitenkin hänen omakin väriasteikkonsa oli vielä vuoden 1908 vaiheilla murrettu ja vähäväri- nen, harmaaseen ja ruskeaan taittuva. Hänen maalaustensa väritys ja muotokieli mullistuivat lopullisesti vasta 1910. Tilalle tulivat rohkeat väririnnastukset ja yksityiskohtiin takertumaton maalaustapa.

Munsterhjelmilla oli samoin kuin Haartmanilla antikvaarinen kiinnostus kotikaupunkinsa vanhaa rakennuskantaa kohtaan. Hitaammin kasvanut Turku oli taiteilijan silmissä ilmeisesti rakennus- kannaltaan monivivahteisempi ja näkymiltään maalauksellisempi kuin Helsinki, jonka keskus- tassa vanha puutaloasutus oli alkanut väistyä yhtenäisten kerrostalokortteleiden tieltä jo 1800- luvun lopulla. Turussa sen sijaan oli säilynyt sekä vuoden 1827 suurpaloa edeltäneitä että heti sen jälkeen rakennettuja miljöitä.

Turussa Munsterhjelm in ykköskohde oli Aurajoki, joka oli 1900-luvun alussa yksi kaupungin vilkkaita pääväyliä. Saaristolaisten veneet ja höyrylaivat antoivat sille eloa ja paikallisväriä. Joessa kiehtoi myös sen alati vaihtuva luonne, liikkeessä oleva vesi ja heijastava valo. Aurajoki tarjosi lisäksi eräänlaisen korvikkeen Seinen-näkymille, joihin sekä Munsterhjelm että Salokivi olivat tottuneet Parisissa opiskellessaan. Maailmanpalon sytyttyä 1914 ei pääsyä Seinen rantamille ollut kokonaiseen viiteen vuoteen.

Aurajoen rantojen ohella Munsterhjelm in kuvauskohteita oli Museon- eli Puolalanmäki. Hän asui Salokiven tapaan taidemuseon välittömään läheisyyteen 1910 valmistuneessa Asunto-osa- keyhtiö Albatrossissa, jossa molemmilla oli myös ateljeensa. Puolalanmäen miljöön kuvaukset osoittavat taiteilijan hallinneen mestarillisesti eri vuodenaikojen valo- ja sääolosuhteiden ku- vaamisen.

Munsterhjelm sovelsi kohteeseensa nähden joskus epätavallisesti rajattua tai poikkeavasti valittua kuvakulmaa, mikä oli impressionismille luonteenomaista. Tällaisia ratkaisuja olivat ”katkaistu” tuomiokirkon torni tai korostetulta etualalta avautuva näkymä (esimerkkinä kivilaiturilta viistoon nähty maisema Aurajoelle). Viimeksi mainittu oli alkuaan japanilaisen taiteen käyttämä keino, josta oli tullut suosittu länsimaissa 1800-luvun jälkipuoliskolla.

SANTERI SALOKIVI: TUOKIOKUVIA

Santeri Salokivi (1886 – 1940) oli syntynyt Turusta ja alkuperäiseltä nimeltään Toivo Aleksander Johansson. Hän opiskeli aluksi kotipaikkakuntansa Piirustuskoulussa ja suoritti jatko-opintoja turkulaistaiteilijoiden suosimassa Münchenin kuninkaallisessa taideakatemiassa. Sieltä hän valmistui kurssinsa priimuksena. Salokiven 1900-luvun varhaiskauden tuotanto oli saksalaisittain tummasävyistä, mikä näkyy etenkin muotokuvista.

Santeri Salokiven elämän ulkomaiseksi kiintopisteeksi muodostui Ranska, minkä lisäksi hän viihtyi Italiassa. Molemmista paistoista aurinko. Erityisesti vuoden 1911 Venetsian-matka vapautti taiteilijan värin- ja valonkäytön sekä hänen maalaustekniikkansa. Tämä näkyi myös Suomessa jo samana vuonna tehdyistä valontäyteisistä ja hehkuvanvärisistä maalauksista. Merellisyys ja vesi ylipäättään kiehtoivat Salokiveä, joka oli merimiehen poika. Yksi hänen kestoaiheistaan oli kylpeviä naisia rannalla esittävä aihe, josta hän toteutti useita suurikokoisia versioita vuosien mittaan. Niistä näytteillä oleva esimerkki on lajissaan poikkeuksellisen leveästi maalattu. Osa meriaiheisista teoksista syntyi perheen kesäasunnolla Paraisilla Turun saaristossa.

Salokivi oli myös oivallinen muotokuvamaalari, jonka lavea ja notkea sivellintekniikka oli luisavimmillaan 1910-luvulla. Hänen muotokuvilleen on leimallista hetkellisyyden vaikutelma kuvattavan sattuvaa luonnehdintaa unohtamatta. Taiteilijan maalaamat miesmuotokuvat välittävät myös ajankuvaa tupakoivine malleineen.

Salokivi korosti tuokiokuvan tuntua myös pahville toteutetuissa pienikokoisissa teoksissaan jättämällä aika ajoin maalaus pohjan näkyviin.

Teksti: Christian Hoffmann